

Scriptie (11): Stagnatie, een heet hangijzer

Mr. L.J.A. Pieterse*

Het overkomt nagenoeg iedereen: het verhaal dat geschreven moet worden, wil maar niet uit de vingers komen. Dat hoeft niet onmiddellijk een probleem te zijn, maar zeker als het om een verplicht werkstuk gaat, is een vrijwillige terugtrekking, om een juridische term te gebruiken, in wezen uitgesloten. Er moet immers – tijdig – een verhandeling worden opgeleverd die in de smaak valt, althans van voldoende academische kwaliteit is. Als dat niet lukt en evenmin zicht bestaat op een geslaagde missie, is goede raad duur en kan de vastgelopen student vertwijfeld, wanhopig of zelfs enigszins gedepri-meerd raken ('Er landert een onverdraaglijke willekeurigheid om je heen (...). Waarom hier, waarom dit, waarom ik?')¹ Het leed dat studenten kunnen ondervinden, is – inderdaad – van onmetelijke aard.

De redenen dat niets bruikbaar op het beeldscherm verschijnt, zijn uiteenlopend. Er zijn studenten die vastlopen bij de afbakening van het onderwerp en er niet in slagen een adequate probleemstelling te formuleren, laat staan tot een werkbaar indeling van de te behandelen materie weten te komen. Het is dan van belang om met de begeleider om de tafel te gaan zitten en een oplossing te vinden.² Maar ook als dergelijke problemen niet aan de orde zijn en niets eraan in de weg lijkt te staan een goed opstel te schrijven, kan het proces dat het schrijven van een scriptie is, haperen of helemaal tot stilstand komen, bijvoorbeeld omdat de onderzoeker opziet tegen het schrijven zelf. De diagnose die dan zou kunnen worden gesteld, is dat diegene bevangen is door een vorm van wat wel scriptieneurrose wordt genoemd.³ Het is beslist niet zeldzaam dat een jonge onderzoeker zich door de gangen van het universiteitscomplex sleept, op zoek naar verstrooiing of verlangend naar de lichte tinteling die alcohol in het bloed veroorzaakt.

Het komt voor dat het onderzoek grotendeels is gedaan (de relevante bronnen zijn geraadpleegd, de analyse is verricht, de mogelijke oplossingen en aanbevelingen zijn in gedachten in tal van varianten beschikbaar), maar dat de resultaten nog vrijwel helemaal moeten worden opgetekend. Soms blijken er – na enig doorvragen – niet meer te zijn dan enkele smoezelige blaadjes met invallen, zinnen, losse ideeën en andere aantekeningen. Deze stand van zaken kan verlamdend werken, omdat het werk voor een groot deel nog moet worden uitgevoerd. 'Het schrijven van het manuscript doemt opeens op als een nieuwe horde die tijdens het onderzoek nog een beetje buiten beeld gebleven was.'⁴ De neiging zou (dan) kunnen bestaan de schriftelijke uitwerking als een welhaast overbodige exercitie te zien, omdat de uitkomst van de studie al vast lijkt te staan. Maar schijn bedriegt. 'In je hoofd schrijf je per definitie meesterwerken. Op papier blijkt dat toch niet helemaal het geval te zijn.'⁵ Een paper of scriptie 'krijgt gestalte op papier, niet louter in je hoofd'.⁶ Wat iemand wil betogen, verneemt (ook) hij pas als het in woorden is gevangen, zou op een enigszins filosofische manier kunnen worden gezegd. De student weet – anders gezegd – nog niet wat hij onderweg tegenkomt. Schrijven is 'een vorm van ontdekken'.⁷

Het kan ook zijn dat al wel het nodige is geschreven, maar dat het werk op enig moment stopt. 'Ik zit aan mijn werktafel en ik doe niets. (...) Ik heb nergens zin in, ik kom niet op gang (...).'⁸ Het verlangen om te ontsnappen aan deze als malaise te typeren toestand, kan dan groot worden (overigens gaat het bijeenbrengen van materiaal, lezen, nadenken, analyseren en schrijven in zekere zin altijd gepaard met eenzaamheid). De één boekt dan – al dan niet met anderen – een vakantie (na een greep te hebben gedaan uit de kas van de studentenvereniging, een scenario dat zich daadwerkelijk heeft voltrokken), de ander vlucht in het werk dat hem in het kader van een stage of werkstudentenschap is opgedragen. Dat is verleidelijk. Toch is het zaak om het werkstuk zo veel mogelijk in het vizier te houden en bezig te blijven. De student kan het stagnerende werk

* Verbonden aan de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

1 P.F. Thomése, *Nergensman. Autobiografieën*, Contact, Amsterdam 2008, p. 13-14.

2 Zie mijn column 'Scriptie (10): begeleiding, een belevenis', *Forfaitair* 2013/234, p. 36-37.

3 L.J.A. Pieterse, *Fiscale methodologie. Over de kunst van het schrijven van papers en scripties*, Boom fiscale uitgevers, Den Haag 2013, p. 51-52.

4 Herman Lelieveldt, *Promoveren. Een wegwijzer voor de beginnend wetenschapper*, Aksant, Amsterdam 2011, p. 79.

5 Jan Brokken, *De wil en de weg. Over het schrijven van romans en verhalen*, Augustus, Amsterdam 2012, p. 207.

6 Idem.

7 Aldus de Spaanse schrijver Javier Marías ('Ik begin met bijna niets', *NRC Handelsblad* 26 juni 2009, p. 2 van de boekenbijlage).

8 Oek de Jong, *De wonderen van de heilbot. Dagboek 1997-2002*, Augustus, Amsterdam 2006, p. 39.

(namelijk) ook als een gunstig teken opvatten: hij is kennelijk op iets van belang gestuit of nadert onontgonnen terrein, dat weerspanning is en zich verzet. Een bekende schrijver probeerde in dat geval niet 'de stokking zo snel mogelijk te overwinnen', integendeel: ook als hij meende verder te kunnen, maakte hij een pas op de plaats: 'Een visser, die meteen optrekt als hij zijn dobber ziet bewegen, vangt nooit iets anders dan zijn eigen aas. De vis moet even zijn gang kunnen gaan – ook niet te lang natuurlijk, want dan is ook het aas verdwenen. Er is steeds één goed moment. Intuïtie en precisie, dat is de combinatie waar het op aan komt.'⁹

Verder zijn er studenten, die met een ander probleem kampen. Zij raken op gewenste, maar vooral op ongewenste momenten in de ban van nieuwe onderzoeksvragen. Het antwoord op de gestelde vraag levert een voedingsbodem voor vervolgvragen op. De student die daaraan toegeeft en blijft spitten, graven en geen enkele invalshoek wil missen, loopt de kans dat zijn manuscript verwordt tot een reeks eindeloze vragen. De discipline om de oorspronkelijke afbakening te volgen ontbreekt. De student doet er verstandig aan om in principe vast te houden aan de onderzoeksopzet. Het is goed om in gedachten te houden dat ieder onderzoek zijn beperkingen kent. De verantwoording daarvan kan een plaats in de inleiding krijgen. Een andere vorm van vertraging is dat – ambitieuze – studenten verkramppt raken door het besef dat de eerste delen die zijn geschreven beperkte diepgang hebben en bij een kritische blik verre van perfect blijken te zijn en dat er eigenlijk nog heel veel werk te verzetten is. In het verlengde daarvan kan de jonge onderzoeker worden achtervolgd door (onheilspellende) gedachten die erop neerkomen dat het de vraag is wie er eigenlijk zit te wachten op de door hem (verplicht) uitgevoerde studie. Dat kan gebeuren, maar bedacht moet worden dat een evenwichtig en origineel verhaal dat ertoe doet of zelfs opzien baart in de fiscale wereld niet zomaar uit de pen vloeit. Een geslaagde paragraaf of dito passage komt doorgaans pas na het nodige schrap- en schaafwerk tot stand.¹⁰ Het komt erop aan de wet van de geleidelijkheid in acht te nemen ('werk geleidelijk door, dan zul je de moed niet verliezen', zo luidt niet voor niets een gezegde van een van de woestijnvaders¹¹). Een schrale troost kan zijn dat ook schrijvers (van romans en verhalenbundels) doorgaans langzaam werken en tevreden zijn als zij iedere dag een paar geslaagde zinnen of alinea's weten te produceren.¹²

Soms – een andere reden – is het zo, dat de student het gevoel heeft dat het betoog niet strak in het vel zit, dat het geschrevene onvoldoende is verankerd of zelfs alle kanten lijkt op te waaiëren. Ook dat komt voor. In dat geval zal het zo zijn dat de structuur of compositie bij nader inzien toch onvoldoende doordacht is of dat de opzet voor deze student niet blijkt te werken. Het is dan van belang de opbouw van het werkstuk opnieuw door te meten en waar nodig te wijzigen. De ervaring leert dat het eerder geschrevene daarna kan worden ingepast in de nieuwe indeling. Het werk dat is verricht, is dan niet voor niets geweest.

In het voorgaande zijn al enige remedies tegen een gebrek aan progressie aan de orde geweest. Wie vastloopt, doet er goed aan niet te blijven tobben, maar iets anders te gaan doen. Op een dergelijk moment is het verstandig om de aandacht te verleggen en aan een ander hoofdstuk te gaan werken. Dat voorkomt dat de student blijft hangen en dat een bepaalde tekst een blok aan het been wordt. Enkele dagen later zal de student met andere ogen naar het geschrevene kijken. Deze vorm van afstand nemen kan goed werken en vormt een manier om 'overzicht over de materie te krijgen en nieuwe impulsen op te doen'.¹³ Het kan ook helpen om fysiek op een andere plaats het werk te hervatten (op een locatie in de stad, in een uitspanning aan het strand, aan de andere kant van het bureau), orde in de chaos te scheppen door het onderzoeksmateriaal te herschikken of wat te lezen, bijvoorbeeld het ongeoliede proza van de Hoge Raad of andere inspirerende teksten. 'Je hart gaat er weer sneller van kloppen, je krijgt weer zin in het schrijven, hoe moeilijk het ook is. Wanneer Van Gogh het niet meer aankon, bekeek hij reproducties van Rembrandt. Om te concluderen: "Je moet verschillende malen doodgaan om zo te kunnen schilderen."¹⁴ Wat in dit verband een geschikte en vruchtbare werkmethode is, zal eenieder zelf moeten ontdekken. De een zondert zich af in een onderkomen op de hei of ergens op een van de eilanden voor onze kust. De ander vindt dat niet ver genoeg gaan en kiest voor de serene rust van een abdij, waar de getijden het ritme van de dag bepalen en 'het werk wordt gevoed door stilte'.¹⁵ Voor weer een ander doet de standplaats er eigenlijk niet toe, maar is bijvoorbeeld het draaien van klassieke muziek tijdens het werk een onontbeerlijke factor om voortgang te kunnen maken. Wie eenmaal zijn werkwijze heeft gevonden en die wil vasthouden, kan een goede raad ter harte nemen van de Amerikaanse schrijver Ernest Hemingway, die zei 'dat je je werk alleen moet onderbreken als je weet hoe je de volgende dag verder zult gaan'.¹⁶

9 Harry Mulisch, *Grondslagen van de mythologie van het schrijverschap*, Thoth, Amsterdam 1987, p. 41-42.

10 'Ik blijf werken aan een bepaalde alinea tot ik er redelijk tevreden over ben, schaven tot hij de goede vorm heeft, de goede balans, de goede toon (...)', aldus Paul Auster (*De ontdekking van de literatuur. Samenstelling en inleiding Joost Zwagerman*, De Bezige Bij, Amsterdam 2007, p. 515).

11 Anselm Grün, *Bidden met de woestijnvaders*, Meinema, Zoetermeer 2002, p. 48.

12 Een voorbeeld is Frans Pointil, auteur van verhalenbundels als *De kip die over de soep vloog* en *De laatste kamer*. Zie het met hem afgenomen interview, dat verscheen onder de (veelzeggende) titel: 'Ik heb geen energie meer', *NRC Handelsblad* 3 augustus 2013, p. 6-7 van de weekendbijlage.

13 Aldus J.H.J. van den Heuvel, *Hoe schrijf ik een scriptie of these?*, Boom Lemma uitgevers, Den Haag 2009, p. 73.

14 Jan Brokken, *De wil en de weg. Over het schrijven van romans en verhalen*, Augustus, Amsterdam 2012, p. 210.

15 Wil Derkse, *Gezegend leven. Benedictijnse richtlijnen voor wie naar goede dagen verlangt*, Lannoo, Tielt 2007, p. 87.

16 Gabriel García Márquez, *De geur van guave. Autobiografie. Gesprekken met Plinio Mendoza*, Meulenhoff, Amsterdam 1983, p. 28.